

ODKAZ NA DOKUMENT <https://www.youtube.com/watch?v=azC8ormvMmQ&t=15s>

Filmový dokument líčí příběh sourozenců Korbelových a jejich rodičů na sklonku II. světové války a po jejím skončení. Snímek otevírá téma v letech komunismu tabuizované a v posledních dekadách silně diskutované a historicky intenzivně zkoumané. Popisuje osudy jedné z rodin českých Němců, která byla v poválečném období vyřazena z odsunu. Vyprávění pamětníků, svědků minulosti, je specifickým školním historickým pramenem, který v tomto případě žákům zprostředkovává krátkometrážní filmový snímek. Jeho koncepce a krátká stopáž (15 minut) je vhodná pro přímé využití ve vyučovací hodině dějepisu na základní či střední škole. Ideálně jej učitel může využít jako iniciační a motivační prvek, dokument by měl u žáků probudit zájem o nedávné události, které zásadně ovlivnily životy jejich rodičů i prarodičů. Mohou se alespoň na chvíli vcítit do pocitů a prožitků konkrétního člověka, naslouchat jeho vyprávění a přemýšlet o jeho slovech. Historii tak budou poznávat také v lidské rovině, nikoli jen prostřednictvím faktografických informací z učebnic.

Časová náročnost:

45 minut, běžná vyučovací hodina

Věk žáků:

14–19 let (9. třída ZŠ, I.–IV. ročník SŠ, kvarta–oktáva osmiletých gymnázií)

Navrhovaný postup:

Před projekcí učitel spolu s žáky **zopakuje význam pojmů**: *čeští Němci / Sudety / národnost / identita / nacionalismus / antifašismus*.

V případě, že žáci některý z pojmů neznají, mohou použít učebnici či internet. Vybraní žáci seznámí ostatní s výsledky svého pátrání. Po osvěžení základních známých pojmů k danému tématu následuje **projekce dokumentu**. Před ní učitel rozdělí žáky ve třídě do **osmi pracovních skupin**. Každá se v průběhu projekce zaměří na jedno konkrétní téma, jednu významovou vrstvu filmu. V průběhu filmové projekce si žáci ve skupinách **do připraveného pracovního listu zapisují poznámky**. Pracovní listy učitel vytvoří tak, že do záhlaví zkopíruje název konkrétního tématu, významové vrstvy filmu i s pomocnými otázkami pro žákovské skupiny (celkem tedy připraví 7 listů formátu A4).

Témata, významové vrstvy filmu a pomocné otázky pro žákovské skupiny (připraveny pro záhlaví pracovních listů):

I. Národnosti

Zapište všechny národnostní skupiny zmíněné ve filmu.

U každé z nich uveďte, v jakých rolích jejich příslušníci ve snímku vystupují.

Zaznamenejte u každé skupiny, jak se její konkrétní příslušníci ke Korbelovým (k pamětníkům v dětském věku) či k lidem v jejich okolí chovali.

II. Putování

Zapisujte postupně v chronologickém pořadí odkud, kam a proč Korbelovi v popisované době cestovali. Jakým způsobem (s pomocí jakých dopravních prostředků) krajinou putovali?

V jakém složení se rodina v té době nacházela a jaké těžkosti či problémy to způsobovalo?

Následně zakreslete místa jako body a cesty jako spojnice těchto bodů do pracovního listu, a vytvořte tak nákres (plánek) jejich putování.

Určete, které z těchto cest podnikli dobrovolně a které pod nátlakem – z donucení. Uveďte také, jakými dobovými slovy byly tyto přesuny obyvatel označovány.

III. Emoce

Při sledování snímku pátrejte po místech, která vyvolávají silné emoce. Zapište je a určete, proč podle vás právě tato místa (vzpomínky).

Ve které konkrétní pasáži filmu pamětníci projevili své emoce nejsilněji?

Jakým způsobem? Odhadněte příčinu.

IV. Národnost

Soustředte se při sledování filmu na pasáže, ve kterých se pamětníci zmiňují o Němcích a německv. Jak se vyjadřují o své identitě?

Zaznamenejte způsob, kterým byli Němci v Opavě po válce viditelně označeni. Jak se k této skutečnosti postavila maminka pamětníků? Její rozhodnutí se pokuste osvětlit.

Uveďte další opatření, jimž se po válce museli opavští Němci podřídit. Popište, jakým způsobem to poznamenalo rodinu Korbelových.

V. Rodina

Ve vyprávění pamětníků se zaměřte na pasáže, ve kterých hovoří o svých rodinných příslušnících.

Charakterizujte životní situaci a základní snahu maminky pamětníků na sklonku války a po jejím skončení.

Popište osud jejich tatínka, jeho válečné putování, jednotlivá místa pobytu a situaci, do které se dostal po skončení války.

S čím souviselo narození mladšího bratra obou pamětníků?

VI. Odsun

Na základě vyprávění pamětníka definujte vlastními slovy obsah dobového výrazu „odsun“.

Zaznamenejte skupiny německých obyvatel, které byly odsunu ušetřeny. U každé pamětníkem zmiňované запиšte důvod. Pokud vám nějaká skupina ve výčtu ještě chybí, a vy si přitom myslíte, že by také měla mít nárok na setrvání v republice, запиšte si ji.

Jakým způsobem mohli po válce Češi ovlivnit to, zda konkrétní německá rodina bude či nebude odsunuta?

Jaké skutečnosti o odsunu si pamětníci vybavují z vyprávění své příbuzné?

Zjistěte a запиšte konkrétní příčinu, proč rodina pamětníků nebyla z Československa nakonec odsunuta.

VII. Město

Zjistěte, v jakém městě se příběh rodiny Korbelových odehrával a jaké neslo na konci války označení.

Zaznamenejte v bodech, v čem byla situace tohoto města a jeho obyvatel za války a brzy po jejím skončení výjimečná.

Jaké zásadní změny válka v podobě a životě města podle vás zanechala? Které z nich považujete za nevratné?

Popište vlastními slovy, co museli jeho obyvatelé v důsledku bojů i po jejich skončení vidět, snášet a prožívat.

VIII. Místa pobytu

Zaznamenejte veškeré příbytky a prostory, které Korbelovi v posledním roce války a po jejím skončení obývali.

U každého z nich uveďte, proč přebývali právě tam. Co je k tomu opravňovalo, kdo jim místo poskytl a umožnil jim v něm přebývat nebo je k usídlení přinutil.

Zaznamenejte z vyprávění pamětníků rovněž, jak dané místo vypadalo (velikost, vybavení).

Jednotlivá místa seřadte na pomyslné škále pohodlnosti a komfortu od toho nejnejpříjemnějšího až po to nejlepší.

Po projekci dokumentu učitel osloví žáky, aby si ve skupině své postřehy ještě probrali, diskutovali o nich a doplnili další poznatky, na které si společně vzpomněli, do pracovního listu. Poté si ze svého středu každá skupina zvolí mluvčího a ten seznámí spolužáky ve třídě se zjištěnými zkušenostmi. Učitel moderuje **prezentaci výstupů jednotlivých skupin a diskusi** k jednotlivým tématům (významovým vrstvám) filmu.

Doplňující aktivity po projekci snímku

PRAMEN I.

Seznamte se s historickým pramenem a podtrhněte v textu nejpodstatnější pasáže. Objasněte, jak tento konkrétní pramen souvisí s příběhem pamětníků.

33. Ústavní dekret presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945

*o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské
K návrhu vlády a po dohodě se Slovenskou národní radou ustanovují:*

§ 1

(1) Českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské, kteří podle předpisů cizí okupační moci nabyli státní příslušnosti německé nebo maďarské, pozbyli dnem nabytí takové státní příslušnosti československého státního občanství.

(2) Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.

(3) Tento dekret se nevztahuje na Němce a Maďary, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekretu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) přihlásili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky.

(4) Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se v této době přihlásili za Němce nebo Maďary, jsouce donuceni nátlakem nebo okolnostmi zvláštního zřetele hodnými, neposuzují se podle tohoto dekretu jako Němci nebo Maďaři, schválí-li ministerstvo vnitra osvědčení o národní spolehlivosti, které vydá příslušný okresní národní výbor (okresní správní komise) po přezkoumání uvedených skutečností.

§ 2

(1) Osobám, spadajícím pod ustanovení § 1, které prokáží, že zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem, zachovává se československé státní občanství.

(2) Žádost o zjištění, že československé státní občanství zachovává, lze podati do šesti měsíců od počátku účinnosti tohoto dekretu u místně příslušného okresního národního výboru (okresní správní komise), anebo bydlí-li žadatel v cizině, u zastupitelského úřadu. Rozhoduje o ní ministerstvo vnitra na návrh zemského národního výboru, na Slovensku Slovenské národní rady. Tyto osoby jest až do vyřízení žádosti považovati za československé státní občany, vydal-

FAMILIE KORBEL PŘÍBĚH Z DRUHÉ STRANY

li jim okresní národní výbor (okresní správní komise) nebo zastupitelský úřad osvědčení o okolnostech, uvedených v předchozím odstavci.

(3) O zachování československého státního občanství příslušníků československých vojenských jednotek, kteří jsou německé nebo maďarské národnosti, rozhodne v nejkratší době z moci úřední ministerstvo vnitra na návrh ministerstva národní obrany. Až do úředního rozhodnutí jest je považovati za československé státní občany.

§ 3

Osoby, které pozbyly československého státního občanství podle § 1, mohou do šesti měsíců ode dne, který bude určen vyhláškou ministra vnitra, otištěnou ve Sbírce zákonů a nařízení, žádati u místně příslušného okresního národního výboru (okresní správní komise) nebo zastupitelského úřadu o jeho vrácení. O takovéto žádosti rozhodne podle volné úvahy ministerstvo vnitra na návrh zemského národního výboru, na Slovensku Slovenské národní rady; nesmí jí však vyhověti, jestliže žadatel porušil povinnosti československého státního občana. Pokud vládním nařízením nebude stanoveno jinak, platí i pro tyto případy všeobecné předpisy o nabývání československého státního občanství.

§ 4

(1) Pro účely tohoto dekretu se posuzují provdané ženy a nezletilé děti samostatně.

(2) Žádosti podle § 3, které podají manželky a nezletilé děti československých státních občanů, jest posuzovati blahovlnně. Až do rozhodnutí o nich jest žadatele považovati za československé státní občany.

§ 5

Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekretu presidenta republiky č. 16/1945 Sb.) ucházeli o udělení německé nebo maďarské státní příslušnosti, aniž k tomu byli donuceni nátlakem, anebo zvláštními okolnostmi, pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.

§ 6

Tento dekret nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provede jej ministr vnitra v dohodě s ministry zahraničních věcí a národní obrany.

Dr. Beneš v. r.

Fierlinger v. r.

Masaryk v. r.

gen. Svoboda v. r.

Nosek v. r.

PRAMEN II.

Domyslete si smysl tohoto autentického dobového pramene. Kde a proč byl patrně umístován?

Zdroj: Opava 1945 (zdroj: Sběrka dokumentačního materiálu Státního okresního archivu Opava)

PRAMEN III.

Pročtete si dobový pramen a určete, které skutečnosti zmiňovali pamětníci, sourozenci Korbelovi, ve filmovém snímku.

Zaznamenejte si ta opatření, která jsou z vašeho pohledu nejpřísnější.

Diskutujte o smyslu a cíli těchto opatření v poválečném období.

Čís. Pr. – 1

Nařizuji s okamžitou platností, aby všechny osoby německé národnosti ve stáří od 6 let nosily toto označení:

Bílý kruh v průměru 15 cm a v něm z černého plátna našité „N“ v síle 2 cm, jehož okraje jsou 1 cm od obvodu kruhu. Toto označení nosí se na levé straně prsou. Němci, kteří byli organizováni ve straně NSDAP, v SA, SS, NSV, NSF, NSKK, Hitlerjugend nebo v jiných složkách NSDAP, musí nosit tentýž znak ještě na zádech (tedy dva, jeden na prsou, druhý na zádech).

Všem Němcům se zakazuje jízda dopravními prostředky, návštěva veřejných a jiných zábavních místností a sadů. Vycházeti z bytu po 20. hod. je všem Němcům zakázáno!

Při setkání ruského nebo čsl. důstojníka musí Němci smeknout klobouk nebo čepici a v připraveném postoji přejít.

Návštěva obchodů se povoluje toliko jednu hodinu před uzavřením.

Odznaky podle nařízeného vzoru musí si každý Němec sám pořídit.

Neuposlechnutí shora uvedených příkazů je trestné. Trestný je rovněž každý občan jiné národnosti, který jakýmkoliv způsobem bude Němcům nadřizovati nebo jim pomáhati.

Rakouští příslušníci podléhají ustanovením této vyhlášky, jen pokud byli organizováni ve straně NSDAP, SA, SS, NSV, NSF, NSKK, Hitlerjugend nebo v jiných složkách NSDAP.

FAMILIE KORBEL PŘÍBĚH Z DRUHÉ STRANY

Z povinnosti nositi označení Němce (N v kruhu) jsou vyňati a ostatním omezením, týkajících se osob německé národnosti, nepodléhají Němci, jež byli vězněni pro své protinacistické smýšlení a mají o tom doklady.

Osvobození mohou být:

1. Němci, kteří byli v době okupace protinacisticky činní, pokud se mohou vykázat doklady o své činnosti.

2. Němci, žijící ve smíšeném manželství (s Čechem, Češkou, Slovákem, Slovenkou, Židem, Židovkou), pokud nebyli organisováni ve straně NSDAP, SA, SS, NSV, NSF, NSKK, Hitlerjugend nebo v jiných složkách NSDAP, a pokud druhý manžel nespolupracoval s Němci.

3. Děti a schovanci, kteří v době, kdy se rozhodovalo o jejich příslušnosti, nepřekročili 21. rok věku a kteří žijí ve společné domácnosti s českými nebo židovskými rodiči (osvojiteli, pěstouny) případně s rodičem (osvojitelem, pěstounem), který je Čechem, Slovákem nebo Židem.

Žádosti o osvobození se podávají u místních Národních výborů příp. správních komisí. Tímto se ruší dřívější vyhláška týkající se osob německé národnosti. [1]

N [2]

Ředitel „Národní bezpečnostní stráže“ pro Opavsko:
Dr. Miloš Bahenský v.r.

Zdroj: ZA Opava, f. EZNV, kart. 182 – Tisk.

[1] Není známo, jaká vyhláška tím byla míněna.

[2] V originále tučně vytištěné písmeno „N“, 7 cm vysoké a 6,5 cm široké.

PRAMEN IV.

Z dokumentu vypište nejzásadnější problémy, které museli po válce obyvatelé Opavy a okolí řešit.

Opava je ze 76 % silně poškozena. 4 671 dům poškozen tak, že je zatím neobyvatelný. Dalších asi 1 700 domů je po menších opravách schopno obývaní. Z 12 větších továren opavských není ani jedna v provozu, strojové zařízení buď úplně nebo z větší části vyvezeno. Vodárna zásahy bomb a granátů silně poškozena, zatím neuvedena v provoz, protože hlavní potrubí je na mnoha místech poškozeno. Z elektrárny vyvezeny určité součástky, takže jsme zatím odkázáni na výrobu proudu na soukromém továrním dynamu. Zařízení nemocnic vyvezeno nebo zničeno (dnes jsme obdrželi zásluhou I ČSTO [2] provisorní nemocnici z Frýdku). Zásoby z Opavy byly všechny vyvezeny. V německých obcích (Bruntál, Krnov s okolím, Vítkov atd.) jsou sice zásoby, ale jsme zcela bez dopravních prostředků. Z 502 koní v obcích zbylo 20, z 3 000 kusů dobytka zbylo jen 37, v obci není ani jediného vepře. 56 obyvatel, kteří přečkali osvobození Opavy, [3] bylo těžko začít s obnovou. Dnes se už obyvatelstvo vrací a máme registrováno přes 5 000 Čechů v Opavě a Kateřinkách.

Pokud se týče obcí okresu opavského, sdělujeme, že nejvíce jsou poškozeny české obce mezi Opavou a Ostravou, zatím co německé obce jižně čáry Opava–Ostrava jsou značně zachovalé. Obce Uhlířov, Hrabyň, Podvihov, Mokré Lazce, Nové Sedlice jsou téměř úplně neobyvatelné.

30 dalších obcí našeho okresu je z poloviny zničeno. Protože fronta byla v našem okrese poměrně dlouho stabilní, došlo téměř k úplnému vyčerpání zásob, vybití dobytka a zničení všech komunikací. Důsledkem stability fronty je také husté zaminování značných úseků ve velké části těchto obcí. Obyvatelstvo muselo upustit od polních prací pro hromadící se případy velmi těžkých, často smrtelných úrazů (obec Jarkovice 5 případů za den). Zemědělské práce váznou. Žádali jsme ruského velitele i velitelství čsl. vojsk v Mor. Ostravě o minéry. Pracují už u nás, ale v naprosto nedostatečné míře. Obyvatelstvo si pomáhá vlastními pomocnými oddíly. Snad nejdůležitější záležitostí je otázka hranic. Obyvatelstvo pod německým nátlakem muselo opustit město, často i vesnice a dodnes není zpět. Je nás tu jen hrstka a naprosto nestačíme obsadit a zajistit poněmčené kraje Slezska. Nejsme dokonce ani tak daleko, abychom mohli kontrolovat činnost německého obyvatelstva od čáry Opava–Hradec [4] –Skřípov na západ, činnost obyvatelstva na Hlučínsku a činnost obyvatelstva okresu Ratiboř a Hlubčice. Pokud k nám docházejí zprávy od našich rozvě[dč]íků, nebo jednotlivých Čechů, zjišťujeme: Ratibořsko a Hlubčicko je v moci polských bojůvkářů (vojáků?), kteří terorizují obyvatelstvo, dělají soupisy majetku, nařizují bohoslužby v polském jazyce a zakazují obyvatelstvu mluvit moravsky (slezské nářečí). Protokolárně máme zjištěno a svědkem ověřeno, že se tak děje ve Vehovicích, Bránicích a v Hlubčicích. V Hlucholazech je polský starosta. V Hlubčicích úřaduje prý polský okresní hejtman (samozvaný?). [5]

Dožadujeme se:

- 1) čsl. armádní jednotky jako posádky do Opavy
- 2) obsazení hranice fin. stráží, příp. vojskem
- 3) vyčištění zalesnění oblastí Jeseníků a přilehlých něm. krajů od jednotlivých ozbrojených band
- 4) dopravních prostředků, abychom zamezili event. nedostatku ve výživě obyvatelstva
- 5) kontingenty dobytka, aby nedošlo k úplnému vybití zbývajících stavů
- 6) je nutný veškerý stavební materiál, abychom mohli začít s opravou nejméně poškozených veřejných i soukromých budov (sklo, lepenku, krytinu, hřebíky, veškeré nářadí zámečnické, zednické, tesařské, truhlářské a pokryvačské).

Razítko:

Národní výbor v Opavě
Podpis nečitel.

Zdroj: NA, f. ÚPV-B, kart. 967, sign. 1281/2-3 – Strojopis (opis).

[1] Adresát zprávy neuveden, dá se však předpokládat, že byla určena pro pražský ÚPV. – Město Opava a její širší okolí a také region Osoblažska patřily k těm oblastem českých zemí, které byly vážně postiženy válečnými událostmi.

[2] Zkratka se snad mohla týkat tzv. Československého trofejního oddílu.

[3] Míněno je zjevně pouze české obyvatelstvo Opavy.

[4] Hradec nad Moravicí.

[5] Energicky uskutečňovaná „polonizace“ hornoslezského Hlubčicka a Ratibořska měla v následujících měsících mj. za následek útěk stovek jejich národnostně indiferentních obyvatel do ČSR. Tito lidé se odvolávali na svůj údajný český původ, resp. byli identifikováni jako tzv. hornoslezští Moravci.